

АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ЕЛЕКТРОННОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто цілі, форми й методи електронної освіти за кордоном та перспективи їх упровадження в освітній процес в Україні. Проаналізовано проблему концепції безперервної освіти як основи сучасного навчання.

Ключові слова: філософія освіти, безперервна освіта, електронне навчання, он-лайн-освіта, е-освіта, масові відкриті онлайн курси.

“Освіта сьогодні змінюється”, – ця фраза стала традиційною протягом останніх десятиліть розвитку українського суспільства. Однак, освіта сьогодні в нашій державі змінюється набагато повільніше та менш кардинально, ніж у більшості країн світу. Активний перехід від традиційної до інноваційної парадигми освіти відбувався у середині ХХ ст., почавшись із гуманістичного погляду на процес навчання. Так, про гуманістичну освіту писав Е. Фромм: “Навчати – означає допомагати дитині усвідомити свої можливості. Навчання протистоїть маніпулюванню, засноване на відсутності віри в те, що задатки дитини розвинуться, і на переконанні, що дитина тільки тоді піде правильним шляхом, коли дорослі вкладуть у неї все бажане й придушуть усе, що здається їм небажаним” [9, с. 206]. Сучасна парадигма освітнього процесу базується на ідеї безперервності освіти, необхідності формування навичок навчання протягом усього життя. С. Б. Кримський яскраво обґрунтував доцільність цього підходу: “Істинна освіченість, відсутність якої унеможлиблює самостійність буття людини, її незалежність від повсякчасної кон’юнктури, не дається нам одразу; вона невпинно твориться самим нашим життям, запитаннями, що ми їх ставимо собі, та випробуванням себе” [7, с. 27].

Європейська комісія та країни – члени ЄС визначили “безперервне навчання” як “усебічну навчальну діяльність, здійснювану на постійній основі з метою поліпшення знань, навичок і професійної компетенції” [5]. Це визначення використано в Меморандумі безперервної освіти Європейського Союзу. Як зазначено в цьому документі, “основна ідея нового підходу полягає в тому, що безперервна освіта перестає бути лише одним з аспектів освіти та перепідготовки; воно стає основоположним принципом освітньої системи й участі в ній людини протягом усього безперервного процесу її навчальної діяльності” [5].

У практичній реалізації цієї концепції надзвичайно важливе значення має онлайн-освіта (електронна освіта, е-освіта). Англomовний термін “e-learning” українською мовою перекладають по-різному, використовуючи складові “освіта” й “навчання”, а також “Інтернет”, “онлайн”, “електронний”, “e-” у різних комбінаціях. Існує необхідність уніфікації вітчизняної термінології в цій сфері, чому сприяло би використання термінів в українському

законодавстві. У межах статті ці терміни використовуються як синонімічні, проблема їх розмежування повинна стати предметом окремого дослідження.

Питанням реформування освітньої системи приділено значну увагу в усьому світі. Особливе значення для розвитку теоретичного обґрунтування інновацій в освіті мали дослідження І. Аронсона, Б. Блума, П. Бурдье, Г. Гарднера, Д. Дьюї, Дж. Ньюмена, К. Поппера, Л. Уайта; в Україні – праці М. Згуровського, І. Дичківської, Л. Піроженко, О. Пометун, І. Сущенко. Проблеми е-освіти детально розглянуто у працях зарубіжних учених: Б. Белла, Дж. Федермана, В. Йохема, Р. Копера, Дж. Сіла та ін. Водночас в Україні питання, пов'язані з упровадженням електронної освіти, тільки починають активно досліджувати та обговорювати.

Метою статті є визначення перспектив розвитку електронного навчання в Україні. *Завданнями* дослідження є з'ясування основних викликів у зв'язку з поширенням практики здобуття електронної освіти та шляхів їх подолання.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини з приводу надання чи споживання освітніх послуг за посередництва мережі Інтернет. *Предметом* є форми та способи реалізації електронного навчання в Україні та у світі.

На сьогодні акцент в організації освітнього процесу поступово зміщується до онлайн-освіти. За даними, наведеними американськими дослідниками, “протягом осіннього семестру у 2010 р. 31% студентів американських коледжів обрали для проходження хоча б один онлайн-курс” [10, с. 165]. В Україні відсоток тих, хто мав досвід е-освіти, значно нижчий. Це пов'язано із цілою низкою причин. Від незнання англійської мови та недостатнього доступу до Інтернету до більш ґрунтовних і складних для вирішення. В Україні у значної частини населення недостатньо задоволені базові життєві потреби, тому не виникає потреби в самореалізації. Крім того, у багатьох людей відсутня мотивація до навчання навіть у межах традиційної системи освіти, не кажучи вже про витрачання особистого часу на е-освіту. Це, у свою чергу, пов'язано із “хронічними хворобами” української школи та університету, які накопичувалися протягом останніх десятиліть. Так, неухильне падіння престижу викладацької діяльності призводить до зниження якості освіти. Надмірна зарегульованість роботи освітніх закладів знижує їх потенціал до індивідуального врахування бажань учнів та батьків. Високе навантаження на викладачів призводить до зниження темпу впровадження інтерактивних технологій навчання. Постійне реформування системи освіти означає створення еkleктичного стилю її функціонування. Намагання залишити державну структуру закладів освіти та запровадити ринкові критерії їх діяльності негативно впливають на освітній процес. Реальну співпрацю українських і зарубіжних освітніх установ підмінюють звітами про таку співпрацю. Перелік проблем можна продовжувати, але така ситуація призводить до того, що досить небагато студентів та викла-

дачів знають про існування можливості безкоштовно ознайомитися із найкращим педагогічним досвідом шкіл та університетів з усього світу й підвищити власну кваліфікацію.

Так само й українська держава, незважаючи на наявність декларацій щодо впровадження електронної освіти як одного із пріоритетів діяльності МОН, майже повністю відсторонена від популяризації е-навчання як форми здобуття освіти. Так, у прийнятому ще в 1991 р. Законі “Про освіту” [2] згадки про дистанційне навчання немає в принципі. Але набагато гірше, що новий Закон “Про вищу освіту”, прийнятий у червні 2014 р., поняття дистанційної освіти згадує лише один раз, при наведенні переліку форм навчання у вишах [2, ст. 50]. Не зустрічаються там поняття і онлайн-освіти, електронних курсів та іншої термінології, покладеної в основу міжнародних досліджень, присвячених проблемам освіти [10; 11; 12]. В умовах значного скорочення аудиторного навантаження для студентів та виділення часу студентам на самоосвіту, саме е-освіта може стати альтернативним джерелом отримання інформації, способом формування необхідних професійних та особистих навичок.

Один із найбільш популярних онлайн-курсів, задля якого створено окремий сайт, – це курс від професора гарвардського університету Майкла Сандела (Michael Sandel) під назвою “Справедливість”. Ефект такої популярності – у надзвичайній насиченості лекцій, виваженості візуального супроводу, пропонуванні найбільш контраверсійних моральних дилем для відкритого обговорення. Разом із тим, цей курс є класичним відеокурсом, який є лише частиною повноцінного навчання. Студенти Гарварду, окрім лекційного курсу, читають першоджерела, обговорюють проблеми на семінарах, пишуть твори-есе для отримання балів з дисципліни. Сайт пропонує майданчик для обговорення запропонованих проблем усіма слухачами, але йому не вистачає стрункості (обговорення тем часто супроводжуються підмінами понять і є досить хаотичними через велику кількість учасників) та хоча б мінімального контакту із викладачем. Водночас, крім нових знань з питань етики як філософської дисципліни, цей курс дав змогу на базовому рівні відслідкувати відмінності в підходах до навчання в США та в Україні, відкрити для себе нове бачення цілей та перспектив розвитку освітнього процесу в сучасних умовах.

Більшість курсів е-освіти розроблені на основі такого підходу – вони пропонують можливість відвідати лекції найкращих викладачів різних вищих навчальних закладів. Часто це стає своєрідною рекламою університету, їх візитівкою. Багато онлайн-курсів пропонують сайти Йелю та Массачусетського технологічного інституту. В Україні за такою схемою почав діяти Київський університет імені Тараса Шевченка. Щоправда, поки значено доступний лише один онлайн-курс, відеозаписи з якого були доступні протягом зазначено періоду.

Набувають популярності сайти, які є своєрідними базами даних е-навчання з різних університетів світу (наприклад: Open Culture). За такою схе-

мою працює російський ресурс, що пропонує курси е-освіти (наприклад: Універсариум). Переваги таких баз даних полягають у можливості більш широкого вибору тематики курсів зі сфери власних зацікавлень. Так, якщо сайт Йелю пропонує два курси із філософії, то сайт “Open Culture” в цій сфері надасть на вибір 116 різних курсів (у тому числі і два з Йелю). Такий великий асортимент дає змогу зосередити своє навчання на вужчій тематичі та поглибити знання, отримані традиційним способом із тих тем, які викликали найбільше зацікавлення студента. Тобто ці курси можуть продемонструвати студентам шлях подальшого розвитку конкретної теми, висвітлення якої неможливо в аудиторному процесі. Наприклад, один із курсів Шелі Кагана (Shelly Kagan) із назвою “Смерть” яскраво ілюструє безмежність можливостей такого факультативного навчання. Разом із тим, саме цей курс є дуже цікавим з погляду демонстрації філософських методів пізнання дійсності на прикладі достатньо специфічної тематики. Відеозаписи лекцій на цих ресурсах доступні у будь-який час.

Принципово інакше побудовані курси на сайтах іншого типу. З одного боку, вони так само є універсальними, тобто не пов’язаними з конкретним вищим навчальним закладом. З іншого боку, вони пропонують курси, які мають важливу суттєву відмінність від розглянутих раніше. Е-освіта на цих сайтах (AcademicEarth, Coursera, Open Education Europe, EDX та ін.) більше наближена до повноцінної освіти, ніж до класичних відеокурсів. Англійською мовою поширюється спеціальний термін для такого типу навчання – МООС, що є аббревіатурою фрази “масові відкриті онлайн курси”. Ця назва символізує принципіву безкоштовність такого навчання, можливість одночасного проходження цих курсів фактично необмеженою кількістю студентів, та доступність у мережі Інтернет усіх необхідних ресурсів для успішного навчання. Важливо, що в Україні такий ресурс створений із бажанням об’єднати навчання із пошуком роботи, для чого налагоджується співпраця одночасно із вишами та із роботодавцями (див. докладніше SkillsAcademy). Така схема є справді інноваційною серед ресурсів, що пропонують онлайн-освіту.

Такі курси працюють “сесійно”, переважно два-три рази на рік. Вони розраховані на певний проміжок часу (зазвичай від 4 до 12 тижнів) та на певний час роботи над курсом протягом тижня (в діапазоні від 1 до 10 годин на тиждень). Цей час розраховується орієнтовно відповідно до структури курсу. В межах курсу можуть зараховуватися бали за перегляд відеозаписів, за участь у обговоренні на загальному форумі, за відповіді на тестові завдання, за написання творчих робіт тощо. У випадку набрання необхідної кількості балів, студенту видається електронний сертифікат про проходження курсу із підписом викладача. За бажання та при сплаті грошової суми, може бути наданий офіційний сертифікат із унікальним номером, який дасть змогу перевірити здобуття освіти конкретною особою на цьому сайті. Більше того, запроваджуються цілі системи “сертифікаційних курсів” – декількох курсів, пов’язаних між собою, які дають змогу здобути

певну “спеціалізацію”. Наприклад, спеціалізація “онлайн викладач” складається із чотирьох послідовних курсів, кожен із яких треба закінчити із необхідною кількістю балів. У деяких країнах окремі професії не потребують вищої освіти, тому такі сертифіковані курси можуть бути достатнім підтвердженням кваліфікації, зокрема, у випадку пошуку роботи. До таких спеціалізацій можна віднести “Основи програмування”, “Програмування для ОС Android”, “Обробка даних”, “Кібербезпека” тощо. Більше того, ці знання не є прив’язаними до конкретних культурних традицій, і тому можуть з часом при поширенні такої практики бути більш вагомим конкурентною перевагою на ринку праці програмістів, ніж здобуття освіти в місцевому вищому навчальному закладі. Вже зараз пошукачі роботи зазначають у своєму резюме отримані сертифікати на е-курсах.

Важливим у цьому контексті є розгляд конкретних методів е-навчання на цих ресурсах. Навчання побудовано за тижневим принципом. Протягом тижня доступний певний цикл лекцій і завдань, які необхідно виконати. Тобто пройти курс за декілька днів, навіть за найбільшого завзяття, неможливо. У цьому аспекті таке е-навчання наближене до традиційного способу навчання в університеті. *Відеозаписи лекцій* зазвичай розбивають на короткі відрізки тривалістю 10–20 хвилин. Таким чином, це дає змогу студенту переглядати відеоматеріали навіть за наявності незначного проміжку часу, а викладачеві – зосередитися на одному аспекті проблеми. Відео, зазвичай, супроводжується англійськими субтитрами, що надає можливість студентам із середнім рівнем володіння мовою більш ефективно сприймати англійський текст. Крім того, іноді для самого викладача англійська не є рідною, тому навіть для англійських студентів субтитри можуть стати у нагоді. Ще однією особливістю більшості курсів є присутність декількох викладачів, кожен з яких висвітлює тематику, яка є його сферою наукових чи професійних інтересів. Враховуючи традиційну важкість утримання уваги студентської аудиторії протягом 80 хвилин, та можливість несприйняття студентами стилю викладання конкретної особи, система коротких лекцій від різних осіб, має суттєві переваги. Більше того, одного року записавши відеолекції, наступного року викладач може побудувати лекційний курс, виходячи із припущення, що студенти вже знайомі з базовим матеріалом. Тим самим у викладача та студентів з’являється можливість звернутися до обговорення найбільш актуальних проблем замість постійного повторення теоретичного матеріалу.

Поряд із лекціями, на сторінці курсу присутні посилання на рекомендовані *першоджерела*. Часто такі першоджерела є обов’язковими для прочитання, оскільки тестові завдання в подальшому будуть пов’язані із концепціями, які висвітлюються у запропонованій літературі. В окремих курсах обов’язковою умовою отримання сертифіката є участь в *обговореннях проблем*, які пропонуються викладачем. На дискусійний майданчик (форумах) студенти з усього світу висловлюють бачення теми, засноване на власному особистому досвіді. Це створює абсолютно надзвичайний

простір для взаємодії між різними культурами та світоглядами. Роль викладачів зводиться до зауважень на загальні правила написання коментарів та слідкування за дотриманням загальної культури спілкування на форумі. Разом з тим, вони можуть своїми коментарями перенаправити обговорення на інші, більш продуктивні аспекти теми. *Творчі завдання* виконуються на основі загальних рекомендацій і перевіряються іншими студентами. Ці рекомендації дуже видозмінюються відповідно до тематики навчання (від поезії до програмування), тому критерії оцінювання робіт також сильно відрізняються. Завдання фактично можуть бути у вигляді есе, дослідницького проекту (в такому разі частина відео покликана розказати про спеціальні пошукові інструменти, методи та джерела інформації), написання програмного коду тощо. Така практика взаємної перевірки робіт є корисною для студентів і дає змогу протягом невеликого проміжку часу оцінювати роботу багатьох студентів (у середньому одночасно онлайн-курс проходять від 10 до 20 тис. студентів). *Тестові завдання*, які супроводжують майже кожний курс, є необхідною частиною тижневого циклу навчання, а також формою складання підсумкового іспиту. Цікаво, що проміжні іспити традиційно студент може пройти декілька разів – своєрідна робота над помилками, тоді як підсумковий іспит складають тільки з першої спроби.

Такі онлайн-курси дають змогу викладачеві отримувати зворотний зв'язок з аудиторією. Такий зв'язок відбувається на двох рівнях. По-перше, під час спілкування зі студентами на форумі. Студенти можуть поставити питання, запропонувати власні рекомендації щодо покращення лекцій, тестових чи інших завдань. З іншого боку, стає доступною та зручною у використанні різноманітні статистичні дані щодо проходження курсу студентами. Можна дізнатися, яке відео студенти частіше переглядають повторно (це може свідчити або про цікавість, або про складність викладення інформації), які терміни студенти перекладають з англійської, які типові помилки допускаються у тестах, яка активність обговорення тих чи інших аспектів та інші аспекти курсу. Аналіз такої статистики дає змогу викладачеві оперативно реагувати на недоліки в курсі, покращуючи якість матеріалів.

Основним недоліком описаної системи е-навчання вбачається те, що за цієї системи неможливо примусити навчатися людину, яка цього не бажає. Мотивація повинна існувати або на рівні цікавості щодо отримання нової інформації, або принаймні у вигляді наочності конкурентних переваг власника сертифіката про навчання. Така освіта не пристосована для того, щоб за прикладом шкільної освіти намагатися зробити кращими тих, хто цього активно не бажає. На цьому заснована й можливість отримати сертифікат особою, яка фактично не проходила курсів. Разом із тим, відсутність точної ідентифікації особи не пов'язана із відсутністю технічної можливості. Скоріше, ідея онлайн-освіти заснована на добровільності навчання та на націленості студентів на отримання не документа, а знань та навичок.

Саме стимулювання самостійного навчання, прищеплення зацікавленості в науковому пошуці та формуванні наукової картини світу можуть виступати основною метою традиційної системи освіти. Безперечно, е-освіта не може повністю замінити собою освіту традиційну. Завжди буде важливим безпосереднє спілкування вчителя та учня, колективу студентів між собою. Разом із тим, е-освіта створює потужний тиск на традиційні школи та університети, змушуючи порушувати питання про цілі аудиторного навчання, досить оперативно переглядати форми й методи спілкування в навчальних закладах. Онлайн-освіта, звільнена від традиційної бюрократичної форми організації, набагато динамічніше може реагувати на будь-які зміни в суспільному житті, тим самим впливаючи на перетворення традиційної освіти.

У західному світі (на відміну від окремих регіонів Африки та Азії) за останні десятиріччя учитель перестав бути потрібний як основне (а інколи і єдине) джерело інформації про навколишній світ – сьогодні доступ до Інтернету дає змогу отримати інформацію про будь-які факти набагато швидше, якісніше та в тій формі, яка буде найкраще підходити конкретній людині, ніж конспектуючи матеріал лекцій. Сьогодні лекція перетворюється з інструменту інформування на інструмент для заохочення пошуку та розмірковування, аналізу й критичного сприйняття дійсності. За словами О. Базалука, “сучасний учитель повинен своїх учнів навчати бути відкритими, готовими долати труднощі, орієнтуватися в новому інформаційному суспільстві, постійно самовдосконалюватися та прагнути самореалізації” [6, с. 188].

У кінцевому підсумку, ефективність здобутої освіти сьогодні вимірюється не тим, скільки відповідей отримала дитина, а тим, скільки питань у неї виникло. Навчання поступово, але неухильно перетворюється на процес, у якому вчитель має завдання спрямовувати зусилля дитини, а не видавати їй готові знання та перевіряти їх запам'ятовування. Навчання стає тим процесом, протягом якого усі його учасники (і учень, і вчитель) набувають нового досвіду соціальної комунікації, взаємодії та співробітництва для вирішення конкретних навчальних чи наукових завдань. Оскільки таке співробітництво вчителя та учня – це єдине, чого е-освіта не може запропонувати якісніше, зручніше й доступніше.

Висновки. Освіта – це завжди спілкування. Сьогодні значна частина комунікацій між людьми здійснюється через мережу Інтернет. Тому й освіта стає все більш “зануреною” в цей засіб передачі інформації. Онлайн-освіта не стане повноцінною заміною традиційній, але може стати єдиним доступним варіантом освіти для окремих категорій людей, а також успішно доповнювати навчання людини протягом усього її життя.

Згідно з висновками Меморандуму безперервної освіти ЄС, “має посилюватися зв'язок між установами формальної та неформальної освіти. У процесі створення безперервної системи освітніх послуг, орієнтованої на потреби особистості, всі організації культурно-просвітницького характеру

поступово зіллються в єдину освітню мережу. Цей процес уже активно йде у створенні системи відкритих університетів, дистанційних курсів тощо, і самі виші повинні активніше відкривати свої освітні можливості для широких кіл суспільства. Такий поступовий осмос, з одного боку, підкреслює комплементарний характер трьох систем освіти, а з іншого – порушує питання їх рівноправного визнання” [5].

Стратегічними викликами, які необхідно подолати українському суспільству на шляху до популяризації е-освіти, є забезпечення загального доступу до Інтернету та надання належного рівня знань англійської мови. Тактичними завданням є створення українських ресурсів дистанційного навчання (один із перших українських ресурсів – Skills Academy); розміщення інформації про доступні дистанційні курси (наприклад, на сайті Державної служби інтелектуальної власності України подано інформацію щодо доступних курсів дистанційного навчання Академії Всесвітньої організації з інтелектуальної власності); підтримка ініціатив зі створення е-курсів та з перекладу вже існуючих на українську мову. Але найважливіше, що необхідно українському суспільству для популяризації ідеї онлайн-освіти, це відкритість новому досвіду, альтернативним точкам зору, усьому світу, адже на стикові різних культур та поглядів здатні народжуватися нові думки, що і є кінцевою метою будь-якої освіти.

Список використаної літератури

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Голос України. – 2014. – № 148.
3. Про освіту : Закон України від 23.06.1991 р. № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
4. Концептуальні засади розвитку електронної освіти в Україні : проект [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки. – 2013. – 12 лютого. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/img/zstored/files/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%20%D1%96%D0%BD%D1%84%20%D1%82%D0%B5%D1%85.rar>.
5. Меморандум неперервного образования Европейского Союза [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.znanie.org/docs/memorandum.html>.
6. Базалук О. Філософія освіти: її роль та місце в системі філософського знання / О. Базалук // Філософські обрії. – 2010. – № 23. – С. 187–200.
7. Кримський С. Десять книжок як фундамент європейської гуманітарної освіти / С. Кримський // Ранкові роздуми : зб. ст. – Київ : Майстерня Білецьких, 2009. – С. 26–31.
8. Пелікан Я. Ідея Університету / Я. Пелікан ; пер. з англ. – Київ : Дух і літера, 2009. – 360 с.
9. Фромм Э. Искусство любить / Э. Фромм ; пер. с англ. – Москва : АСТ, 2010. – 220 с.
10. Bell B.S. E-learning in Postsecondary Education / B. S. Bell, J. E. Federman // The Future of Children. – 2013. – Vol. 23. – № 1. – P. 165–185.

11. Jochems W. Integrated E-Learning: Implications for Pedagogy, Technology and Organization / W. Jochems, R. Koper, J. van. Merriënboer // Routledge: Open and Flexible Learning Series. – 2004. – 224 p.

12. Seale J. K. E-learning and Disability in Higher Education: Accessibility Research and Practice / J. K. Seale. – Routledge, 2013. – 280 p.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2014.

Коршун Т. С. Анализ мирового опыта электронного образования

В статье рассмотрены цели, формы и методы электронного образования за рубежом и перспективы их внедрения в образовательный процесс в Украине. Проанализирована проблема концепции непрерывного образования как основы современного обучения.

Ключевые слова: философия образования, непрерывное образование, электронное обучение, онлайн-образование, e-образование, массовые открытые онлайн курсы.

Korshun T. Analysis of World Experience of E-Learning

The problem of the concept of lifelong education as the foundation of modern education is analyzed. Lifelong learning is designed to provide the people with the essential tools they require for self-development and in order to play an active part in modern society, including the skills needed in the field of new technologies.

The article examines the objectives, forms and methods of e-learning abroad and prospects for their implementation in the educational process in Ukraine. The stages of development of e-education are studied (recorded lectures, lectures plus forum discussions, MOOCs). Transforming of e-learning aimed at increasing dialogue between the students themselves. This facilitates communication between students with different cultural, educational, religious, economic, social experience.

This paper takes a look at the MOOC format as a possible pedagogical approach. Coursera, EDX, Open Education Europe propose MOOCs from more than 100 prominent universities all over the world on the very different topics. All courses are free of charge. So this is an opportunity to get an education for those who because of economic, physical or territorial reasons cannot do so in traditional universities.

The paper draws attention to the fact that the main problem of online education is that students must be highly-motivated. Online education does not become a full replacement for a traditional educational system, but may be the best option for the lifelong education.

There are the first attempts to create online education courses in Ukraine, but we still have some deep problems with e-learning. Among them there are: poor knowledge of English, problems with technical support, low economic level, and lack of motivation for learning.

Key words: philosophy of education, lifelong education, e-education, online education, e-learning, MOOC.